

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

КОНЦЕПТ «ГРОШІ» В РОСІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Дипломна робота
студента 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.034 «Слов'янські
мови і літератури (переклад
включно)»
освітньо-професійної програми
«Мова і література (російська)»
Кабанця Богдана Вадимовича

Науковий керівник:
Педченко Людмила Вадимівна,
кандидат філологічних наук,
доцент

Харків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. «КОНЦЕПТ» ЯК ТЕОРЕТИЧНЕ ПОНЯТТЯ У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ	5
РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ»	12
РОЗДІЛ 3. НОМІНАТИВНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ»	18
РОЗДІЛ 4. КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ»	26
РОЗДІЛ 5. АССОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ»	35
РОЗДІЛ 6. МОВНА КАРТИНА СВІТУ	38
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	46

ВСТУП

Дослідження на тему «Концепт гроші у російській лінгвокультурі» є актуальним, оскільки гроші відіграють важливу роль у суспільстві та культурі. Вони є не лише засобом обміну та платежів, але і мають символічне значення, впливають на наші цінності, взаємини та спосіб мислення.

У російській лінгвокультурі існує багато виразів, фразеологізмів, прислів'їв та ідіом, пов'язаних з грошима. Вони відображають різні аспекти сприйняття грошей, їх ролі в житті людей, соціальному статусі та інших аспектах культури. Дослідження концепту грошей у російській лінгвокультурі може включати аналіз таких лінгвістичних одиниць, їх значень і використання в різних контекстах.

Крім того, таке дослідження може розкрити історичний аспект формування уявлень про гроші в російській культурі, зокрема, вплив історичних подій, економічних процесів та політичного контексту на сприйняття грошей в різні періоди.

Важливо відзначити, що концепт грошей та його сприйняття можуть змінюватися з часом. У сучасному світі швидкі технологічні зміни, зростання безготівкових платежів та інші фактори можуть впливати на сприйняття грошей і формування нових концептів у суспільстві.

Отже, дослідження концепту грошей у російській лінгвокультурі є актуальним, оскільки воно дозволяє краще розуміти взаємозв'язок між мовою, культурою та економічними процесами, а також відображає змінюючуся роль грошей у сучасному суспільстві.

Мета дослідження – виявити структуру та історію розвитку концепту «гроші» у російській лінгвокультурі.

Об'єкт дослідження: Концепт «Гроші» та його зміни.

Предметом дослідження: концепт «гроші» у російській лінгвокультурі.

Актуальність роботи обумовлена насамперед процесом глобальної інтеграції, що відбувається в сучасному світі, а також зростаючим інтересом до проблем етнокультурного характеру.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні **завдання**:

- дослідити «концепт» як теоретичне поняття у лінгвокультурології;
- дослідити історію розвитку концепту «гроші»;
- дослідити номінативне поле концепту «гроші»;
- дослідити когнітивний аспект концепту «гроші»;
- дослідити приклади концепту «гроші» в лінгвокультурології.

Оттак, ця робота є комплексним дослідженням концепту "гроші" у російській лінгвокультурі, аналізуючи його історію, номінативне та асоціативне поле, а також параміологічний фонд. Для вивчення та написання цієї роботи автор ознайомився з теоретичною базою таких вчених, як: Н.Н. Панченко, И.А. Майоренко та М. Алефіренко. Для більш детального розгляду автор вивчив такі лексикографічні джерела: словники С.І. Ожегова і Н.Ю. Шведової, Великий тлумачний словник приказок російської мови Тетяни Розе, а також збірник приказок В.И. Даля "Приказки російського народу".

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків та списку використаної літератури з 47 джерел. Обсяг дипломної роботи складає 42 сторінки.

РОЗДІЛ 1. «КОНЦЕПТ» ЯК ТЕОРЕТИЧНЕ ПОНЯТТЯ У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ

Починаючи з другої половини ХХ ст. характерною для лінгвістичних досліджень стала ідея комплексного вивчення мови, свідомості та культури. Це - період розвитку та науки, що відображає взаємозв'язок даних понять, - лінгвокультурології, завдання якої входить дослідження явищ на стику лінгвістики і культури.

Російський мовознавець М. Алефіренко так пояснює суть сучасної лінгвокультурології: це наукова дисципліна, що вивчає (а) способи та засоби репрезентації у мові об'єктів культури, (б) особливості подання у мові менталітету того чи іншого народу, (в) закономірності відображення у семантиці мовних одиниць ціннісно-сміслових категорій культури [1, с. 21].

Дослідження тієї чи іншої галузі науки передбачає ознайомлення із її категоріальним апаратом. У нашому випадку йдеться про набір основних понять, які характеризують у сукупності модель лінгвокультурної реальності, про понятійний апарат, який дозволив би аналізувати проблему взаємозв'язку мови та культури в їх динаміці [2, с. 48].

В. Маслова називає понад 25 важливих понять лінгвокультурології як спеціальної галузі науки, ключовими серед яких вчений вважає культурні семи, культурні конотації та культурні концепти.

Цікаво, що ще в 50-70-ті роки. минулого століття у лінгвістичних словниках був відсутній термін «концепт». До цього часу дане поняття функціонувало в науці виключно як філософська та математична категорія, але з кінця ХХ століття і до теперішнього часу концепт, переживши своєрідний період переосмислення, у лінгвокультурологічному категоріальному апараті вживається так само активно, як і у філософському.

Природу концепту у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці досліджували В. фон Гумбольдт, Дж. Лакофф, Ч. Філлмор, а також А. Бабушкін, В. Колесов Є. Кубрякова, Д. Лихачов, З. Попова, А. Потебня, І. Стернін, Г. Токарев та ін.

Основними для вивчення концепту як лінгвокультурологічної категорії є роботи Н. Арутюнової, О. Вежбицької, Ю. Степанова, З. Чанишевої, В. Шаховського. Досліджуючи тему концепту в лінгвокультурології, неможливо оминати фундаментальну у цій галузі роботу російського лінгвіста Ю. Степанова, вченого, який запровадив термін «концепт» у лінгвокультурологічний побут. Монографія «Константи. Словник російської культури» (1997) є відправною точкою і сьогоднішніх дослідженнях концепту в лінгвістиці.

Перш ніж перейти до розгляду особливостей функціонування концепту в лінгвокультурології, наведемо кілька прикладів репрезентації цього поняття у сучасній лінгвістиці, наголосивши, що нас цікавитиме саме лінгвокультурологічний, а не лінгвокогнітивний вектор наукових досліджень, присвячених цій проблемі.

Отже, М. Алефіренко вважає, що концепти – це смислові кванти людського буття. Залежно від конкретних умов такого роду смислові кванти здатні перетворюватися на різні спеціалізовані «гештальти» буття. По суті концепти характеризують буття у всій його повноті, від повсякденного стану до виходу на смысло-жизненные орієнтири. Поняття ж – лише один із модусів концепту (його бік, іпостась, аспект). До концепту можна піднятися дискурсивно (через міркування) та недискурсивно (через образ, символ, участь у осмисленій діяльності, емоційне переживання) [1, с. 18].

На думку Є. Кубрякової, концепт – це якийсь окремий зміст, якась ідея, що є у нас у свідомості... Така ідея існує як оперативна одиниця у розумових процесах, причому одиниця, яка виступає як гештальт, як цілком самостійна і чітко виділена окрема від інших сутність [3, с. 316].

Т. Матвєєва так дефінує концепт: це факт способу життя, суспільної свідомості, теорії, виражений у мовній формі; одиниця людського знання світі, що стоїть за семантикою мовного знака. Концепт – головний елемент мовної картини світу [4, с. 161]; концепт – це ментальна одиниця, забезпечена різноманітним набором мовних та немовних засобів [4, с. 162].

Близько до лінгвокультурного трактування концепту викладається сутність цього поняття як культурної категорії. Так, У. Маслова вважає, що культурні концепти – це імена абстрактних понять, тому культурна інформація тут прикріплюється до сигніфікату, тобто. поняттєвому ядру [1, с. 48].

Особливий зв'язок концепту та культури підкреслював Ю. Степанов. Вчений вважає, що концепт - це потік культури у свідомості людини; те, як чого культура входить у ментальний світ людини. Крім того, концепт – це те, через що людина, рядова, звичайна людина, не «творець культурних цінностей» – сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї [5, с. 40].

В. Карасик, характеризуючи концепти як культурні первинні освіти, що виражають об'єктивний зміст слів і мають сенс, стверджує, що вони транслюються у різні сфери буття людини, зокрема у сфері понятійного, образного та діяльнісного освоєння світу [6, с. 100].

Ключовими концептами культури називаються обумовлені нею ядерні (базові) одиниці картини світу, які мають екзистенційною значимістю як окремої мовної особистості, так лінгвокультурного співтовариства загалом. До ключових концептів культури належать такі абстрактні імена, як совість, доля, воля, частка, гріх, закон, свобода, інтелігенція, батьківщина тощо [2, с. 51].

З'ясувавши, яке значення вкладають провідні лінгвісти в поняття «концепт», розглянемо деякі особливості формування та функціонування у мові цього явища, назвавши спочатку інваріантні ознаки концепту:

- це мінімальна одиниця людського досвіду в його ідеальному уявленні, що вербалізується за допомогою слова та має польову структуру;
- це основні одиниці обробки, зберігання та передачі знань;
- концепт має рухливі межі та конкретні функції;
- Концепт соціальний, його асоціативне поле обумовлює його прагматику;
- Це основний осередок культури [7, с. 46-47].

Концепт проходить довгий шлях становлення, народжуючись з урахуванням слова повному обсязі його змісту, включаючи конотацію і конкретно-чуттєві асоціації. Він поступово насичується інтелектуальним

змістом та соціально-культурним досвідом, акумулює в собі найрізноманітніші асоціації, думки, тексти, вбирає численні індивідуальні та групові враження про дане явище [4, с. 161-162]. Важливо розуміти, що концепт не статичний. Так, В. Маслова підкреслює, що концепт – це живе знання, тобто динамічна функціональна освіта, продукт переробки вербального та невербального досвіду, він мінливий, плинний, під час невловимий [8, с. 84]. До структури концепту входить усе, що робить його фактом культури: вихідна форма (етимологія); стиснена до основних ознак змісту історія; сучасні асоціації; оцінки тощо [5, с. 41].

Зміст концепту складається із змісту безлічі слів, контекстів і текстів, у яких відкладається загальне розуміння деякого факту свідомості, коментується цей факт, будується поведінка на основі певного розуміння цього факту [4, с. 162].

На думку Ю. Степанова, концепт має три «шари»: (1) основний, актуальний ознака; (2) додаткові, або кілька додаткових, «пасивних» ознак, які вже не є актуальними, «історичними»; (3) внутрішню форму, зазвичай зовсім не усвідомлювану, відбиту у зовнішній, словесній формі [5, с. 44].

У сучасній лінгвокультурології існує кілька семантичних класифікацій концептів, автором однієї з найповніших є В. Маслова. Вчений вважає, що це концепти можна розділити на 1) ставлення до світу (час, батьківщина), 2) сти-ии і природа (вода, вогонь), 3) ставлення до людини (геній, мандрівник), 4) моральні концепти (щоправда, гріх), 5) соціальні поняття та відносини (дружба, війна), 6) емоційні концепти (щастя, радість), 7) світ артефактів (будинок, свічка), 8) концептосфера наукового знання (філософія, математика), 9) концептосфера мистецтва (музика, танець) [8, с. 84].

У контексті нашої роботи важливо відзначити, що сьогодні існує кілька типологій концептів у лінгвокультурології:

- за ознакою їхньої стандартизованості (індивідуальні, групові, загальнонаціональні);
- За змістом (подання, схеми, фрейми);

– за мовним виразом (лексеми, фразеосполучення, вільні поєднання, синтаксичні конструкції, тексти).

У «Новому словнику лінгвістичних термінів» концепт презентується як національно- маркований образ культури, що має мовний вираз у вигляді слова, словосполучення, речення та передає певний лінгвокультурологічний зміст, що є суттєвим для розуміння національних особливостей носіїв мови. Концепт формує мовну картину світу цього народу [9, с. 113].

Однак при однаковому наборі універсальних концептів у кожного етносу існують особливі, тільки йому притаманні співвідношення між цими концептами, що створює основу національного світобачення та оцінки світу [4, с. 83]. Потрібно також розуміти, що концептосфера кожної окремої людини індивідуальна і залежить від безлічі причин: від рівня її освіченості, вихованості, інтелігентності, від середовища, в якому вона зростала і від її оточення в дорослі роки.

Мовна картина світу (МКС) - це концептуальна система, яка відображає спосіб сприйняття та осмислення світу людиною, яка володіє певною мовою. Вона включає у себе сукупність уявлень, понять, цінностей, які формуються в процесі взаємодії мови, мислення та культури.

МКС є результатом впливу мови на спосіб мислення та сприйняття дійсності. Кожна мова має свої особливості, структуру, лексичний склад, фразеологію та граматику, які впливають на спосіб, яким носії цієї мови сприймають і розуміють світ навколо себе.

МКС включає в себе концепти, які відображаються у мові, наприклад, поняття часу, простору, родини, роботи, відношень між людьми та природою, моральних цінностей тощо. Ці концепти формуються і відтворюються в мові через лексику, граматику, фразеологію та інші мовні засоби.

МКС є важливим елементом культури кожного народу, оскільки вона відображає його спосіб життя, традиції, цінності та світогляд. Вивчення МКС допомагає розуміти культурні особливості народу, його погляди на світ, його історію та ідентичність.

Важливо відзначити, що МКС є динамічною системою, яка може змінюватися під впливом соціокультурних трансформацій, технологічного прогресу та змін у суспільстві. Тому вивчення та аналіз МКС є важливим завданням лінгвістики, антропології та культурології.

Мовна картина світу російськомовної людини, пов'язана з концептом "гроші", відображає спосіб сприйняття і розуміння цього поняття в рамках російської мови та культури. Концепт "гроші" має велике значення в суспільстві і є одним з основних елементів економічної та соціокультурної системи.

У мовній картині світу російськомовної людини концепт "гроші" відображається через лексичні одиниці, граматичні конструкції та фразеологію, пов'язані з цим поняттям. В російській мові існує багато слів, що стосуються грошей, таких як "деньги", "рубль", "копейка", "валюта" та інші. Ці слова несуть у собі не лише семантику матеріальних цінностей, а й відображають соціальні, економічні, культурні та психологічні аспекти пов'язані з грошима.

Мовна картина світу російськомовної людини щодо грошей також може включати фразеологізми, прислів'я та приказки, які відображають особливості ставлення до грошей, їхню цінність, використання та вплив на людей. Наприклад, фразеологізм "Время - деньги" відображає поширену думку про важливість ефективного використання часу і його взаємозв'язок з грошовими ресурсами.

Крім того, мовна картина світу російськомовної людини стосовно грошей також може включати різні стереотипи, уявлення та цінності, пов'язані з економічною сферою. Наприклад, ідея про досягнення фінансової стабільності, здатність до розумного економлення, інвестування або створення бізнесу.

Важливо зазначити, що мовна картина світу російськомовної людини стосовно грошей може варіюватися в залежності від соціального статусу, освіти, досвіду та інших факторів. Крім того, вона також може змінюватися під впливом економічних, політичних та культурних змін в суспільстві.

Підсумовуючи, відзначимо, що концепт – це базове поняття лінгвокультурології, своєрідна ментальна одиниця, за допомогою якої

вивчається культурна спадщина у свідомості народу. Дослідження концептів певної етнічної групи дає можливість зрозуміти та усвідомити особливості її культури та менталітету. Проведення подібних досліджень саме в рамках лінгвокультурології, на наш погляд, дасть найцікавіші та найвагоміші результати.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ»

Історія розвитку концепту «гроші» є дуже довгою і складною. Від самого початку цивілізації люди шукали способи обміну товарами, і з часом розвинулися різні форми грошей, які забезпечували функції засобу обміну, одиниці обліку і зберігання вартості.

Перші форми грошей виникли у вигляді об'єктів, які мали певну вартість у самих себе. Це могли бути різні предмети, такі як шкури, зерно, скот, металеві вироби тощо. Такі предмети мали універсальну придатність для обміну і прийнятність серед спільноти.

Згодом розвинулися металеві гроші. У деяких цивілізаціях використовувалися золото, срібло, мідь тощо як матеріал для виготовлення монет. Ці монети мали вагу і чистоту металу, що гарантувало їхню вартість. Такі монети отримали поширення в багатьох культурах світу.

З часом розвинулися паперові гроші. Спочатку це були різні обіцянки про виплату визначеної суми золота або срібла. Проте з часом такі обіцянки стали самостійними грошовими засобами, і банкноти з'явилися як представники реальної вартості. Розвиток банківської системи та впровадження централізованого кредитування також сприяли розвитку паперових грошей.

У сучасному світі гроші прийняли багато різних форм, таких як монети, банкноти, електронні платіжні системи, криптовалюти тощо. Розвиток технологій і глобалізація також мають великий вплив на еволюцію концепту грошей.

Отже, історія розвитку концепту «гроші» свідчить про поступове формування різних форм грошей та їхню трансформацію у відповідності до потреб суспільства та технологічних змін.

Розглянемо розвиток концепту «гроші» у російській лінгвокультурі. Слово гроші є одним із раних тюркських запозичень. Гроші також тінка (монета) походить від татарського «täñkä» (гроші, срібна монета). Слід зазначити, що слово грошей, вживаючись в однині, означало старовинну російську срібну

монету номіналом у півкопійки, яка була в обороті в період з XIV – XVIII ст. [6]. Згодом гроші набула загального термінологічного сенсу, витісняючи стародавнє слово куна (грошова одиниця, що дорівнює 1/22 гривні) [4, с. 29].

Слід зазначити, що спочатку це слово означало куній хутро, що відбиває раніше використання хутра як грошей [6]. Таким чином, слово гроші було запозичено у XIV ст. Щоб зрозуміти, які назви носили грошові одиниці у ранній період, звернемося до історії грошей.

У X столітті на території Київської Русі почалося карбування перших срібних монет, які мали схожість із візантійськими міліаренсами. Ці монети були названі «гривнями» і мали високий рівень чистоти срібла. Гривню було поділено на 240 частин, званих «дени». Згодом з'явилися також золоті монети, але вони були рідкісними і призначалися переважно обмінюватись на іноземні товари. До кінця VIII ст. стали також використовуватися куфічні дирхами арабських султанів та шахів Ірану. З X ст. у Київській Русі почали карбувати власні монети зі срібла, що зовні нагадували візантійські [4, с. 12].

Наприкінці X ст. за наказом Володимира Мономаха в обіг входять «златники» та «срібняки» [4, с. 13], етимологія цих слів дуже легко виявиться, оскільки їхнє значення впливає з назви: златник – із золота, срібні – з срібла. Поряд із монетами як засіб платежу використовувалися срібні зливки – гривні. Слово гривня (фунт, золота або срібна наша медаль) походить від давньоруського гривня (намисто, кільце, гиря, монета) і є похідним від грива Початкове значення – «намиста, прикраса, кільце, міра ваги, монета», з XI ст. - «Грошова одиниця» [6].

У Київській Русі гривня мала два види – гривня кун та гривня срібла. Гривня кун була виготовлена з дорогоцінних металів, таких як золото, срібло або бронза, і мала форму шестигранного зливка або бруска. Вона використовувалася як дорогоцінний орнамент і ритуальні гроші. Гривня кун мала високу вартість та служила символом багатства та статусу.

Гривня срібла була карбована срібною монетою, яка також мала назву гривні. Вона мала більш універсальне застосування у торгівлі і була основною

платіжною одиницею на Русі. Гривня срібла мала високий рівень чистоти срібла і мала досить високу вартість.

Обидва види гривень – гривня кун та гривня срібла – були важливими елементами грошової системи Київської Русі, відбиваючи не лише економічну сферу, а й культурні та обрядові аспекти суспільства. [4, с. 14]. Згодом «гривня» перетворилася на «гривенник» (десятикопійкова срібна монета). У російській мові слово відоме з XVIII ст. [6]. У середньовічній Русі відбулася значна зміна у грошовій системі. Замість гривні, яка була основною платіжною одиницею, почав використовуватись рубль. Це була нова монета, яка вперше з'явилася у 1316 році. Назва «рубль» походить від давньоруського дієслова «рубати» і спочатку означало «обрубок» або «затичка». Пізніше це слово почало використовуватися для позначення нової монети. Таким чином можна інтерпретувати «рубль» як «обрубок гривні».

Використання нової монети мало велике значення у розвиток економіки Росії. Рубль був офіційною грошовою одиницею з 1243 до 1480 року. Він був широко використаний як платіжний засіб у торгівлі та угодах, як на території Росії, так і за її межами. Крім того, рубль виявився значно зручнішим за гривню у використанні, оскільки був стабільнішим і мав більш ясну і зручну форму.

Можна дійти невтішного висновку, що рубля у Росії було важливим кроком у розвитку грошової системи, що сприяло зміцненню економічних зв'язків і підвищення добробуту населення. [6].

Як зазначає В.І. Попирін, вищенаведена версія походження «рубля» є помилковою, оскільки срібна гривня та срібний рубль мали однакову масу – близько 200 р. Новгородська гривня стала називатися «рублем» із середини XIII ст. Так як «рубль» має слов'янський корінь «руб» (шов), цей термін міг уперше бути застосований для позначення злитків, що виплавляються зі швом на поверхні [4, с. 21].

У 1613 р., після сходження на престол Михайла Федоровича, почалося карбування нової монети – срібної копійки. Слово «копійка» має значення «дрібна мідна монета, що дорівнює одній сотій рубля» [7, с. 427]. Копійку в

Новгороді називали шабленицею, тому що на ній карбувалося зображення вершника з шаблею, коли карбування було перенесено до Москви, стали називати копійкою «за зображенням списа». Копійну срібну монету ділили на частини, які, своєю чергою, називали «січеними» [4, с. 28].

У часи правління Петра I в обороті знаходилися такі грошові одиниці: рубль, півтину (піврубля), півполтину (чверть рубля), гривеньник (десять копійок), алтин (три копійки), півшка «чверть копійки», гроші «півкопійки», червонець або дукат (близько двох з половиною рублів) та подвійний червінець [4, с. 50]. Цікаво відзначити етимологію деяких із вищезазначених слів, що позначають грошові одиниці. «Алтин» є давньоруським запозиченням з татарського, де «алтин» має значення «золото, монета»; «півниця» походить від «підлога вуха» або «півмонети»; «червонець» (червоний, золотий) - запозичення з польської мови [5].

У період правління імператриці Єлизавети в грошовий обіг був випущений мідний п'ятак, а також п'яти та десятирублеві золоті монети під назвою «напівімперіали» та «імперіали».

Випуск паперових грошей, асигнацій, було розпочато 1769 р. за наказом Катерини II [4, з. 55]. У період правління Тимчасового уряду з'являються «керенки», які отримали свою назву на прізвище голови Тимчасового уряду О.Ф. Керенського [4, с. 96].

У 1839 році було введено державну срібну монету - рубль. Це рішення забезпечило стабільність у грошовій системі Росії та сприяло розвитку внутрішньої торгівлі та економіки [4, с. 101].

Скасування кріпосного права у 1861 році також вплинуло на розвиток грошей і економіки в російській державі. Велика кількість кріпосних селян отримала свободу і стали самостійними власниками землі, що призвело до змін у системі обміну та використання грошових коштів [4, с. 103].

1885 рік став дуже значущим внеском у розвиток валюти. Четвертак - так називалася нова золота монета, яка використовувалася в торгівлі та обміні

грошима в Росії. Вона мала певну вартість і вагу, що сприяло стабільності та зручності використання валюти [4, с. 104].

Завдяки попередній події, у 1897 році було введено золотий стандарт. У цьому році Росія перейшла на золотий стандарт, за якого золото служило основою для емісії та регулювання грошової маси. Золотий стандарт установив фіксовану конвертованість рубля у золото, що підвищило стабільність та довіру до російської валюти [4, с.105].

1914 рік: Тимчасове введення паперових грошей. У зв'язку з початком Першої світової війни, тимчасово були введені паперові гроші для задоволення потреб держави у фінансуванні військових витрат. Введення паперових грошей стало тимчасовим заходом і призвело до інфляції та дезорганізації грошової системи в країні [4].

У 1924 році відбулося введення нової національної валюти - радянського рубля. Радянський рубль був введений як нова грошова одиниця, що замінила попередню рублеву систему. По своїй суті, вони не мали відмінностей, за винятком появи нових банкнот.

1924-1925 роки стали одними з найважливіших кроків у проведенні грошової реформи та переоцінки рубля. В результаті грошової реформи, проведеної радянським урядом, радянський рубль був переоцінений, а також здійснено заміну старих грошових знаків.

Після закінчення Другої світової війни у 1947 році в радянській Росії були введені нові банкноти та монети з оновленим дизайном та номіналами.

1991 рік став заключним у формуванні грошових засобів в Росії. В результаті розпаду СРСР та розпаду радянської системи влади, Росія стала незалежною державою і перейшла до ринкової економіки.

У цей період відбулися значні зміни в грошовій системі, включаючи грошову реформу та випуск нових грошових знаків [4].

На сьогоднішній день в російській лінгвокультурі з'явилося безліч нових слів, пов'язаних з грошима. Особливо це пов'язано зі зростанням інтересу до

криптовалюти та розвитком інтернет-банкінгу. Тому в наш час грошові кошти отримали нові назви та терміни. Криптовалюта, така як Bitcoin, Ethereum та інші, стали популярними термінами, що позначають цифрові активи, які використовуються як засіб обміну та інвестицій. Терміни, пов'язані з інтернет-банкінгом, такі як електронні платежі, онлайн-транзакції, електронні гаманці та мобільні платежі, стали широко поширеними в російській мові.

Крім того, з'явилися нові слова і вирази, пов'язані з фінансовими інструментами та послугами. Наприклад, терміни "інвестиції", "фінансові ринки", "акції", "облігації", "фондовий ринок" і "біржа" стали часто вживаними в російській мові.

Також варто відзначити, що з появою різних електронних платіжних систем та сервісів, таких як Яндекс.Гроші, WebMoney, Qiwi та інші, з'явилися нові назви для електронних гаманців та платіжних систем.

В цілому, сучасна російська лінгвокультура відображає різноманітність та розвиток фінансової сфери та грошових відносин, що призводить до появи нових слів та термінів, які відображають ці зміни та нові технології.

Отже, аналіз історичного розвитку концепту "гроші" полягає у вивченні еволюції грошей як елементу культури, а також розгляді формування грошової номенклатури, тобто лексичної одиниці російської мови, які вживалися для номінації грошових коштів.

РОЗДІЛ 3. НОМІНАТИВНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ»

Концепт «гроші» у сучасній російській мові отримав відбиток у тлумачних, словотвірних, етимологічних, синонімічних, фразеологічних та інших. сучасних словниках як слів і словосполучень, метафор, прислів'їв і приказок тощо.

Так було в словнику С.І. Ожегова (2016 р.), крім «гроші», зафіксовані «гроші» (розг., шутл.), «деньжонки» (розг.), «грошовий», «грошовий знак» (розг.). Отримали тлумачення та інші грошові одиниці, що входять до семантичного поля «гроші»: «алтин», «бабки» (простий), «бакс», «долар» (простий), «гривенник» (розг.), «гривня», «грош», «грошовий» (розг.), «десятикопійковий», «діятирублівка», «десятка», «долар», «доларовий», «євро», «зарплата», «зелень», «зелені» (прост.) , «золотник», «золото», «золотий», «златий», «скарбниця», «капітал», «копійка», копійка, «копійчаний», «накопичувати», «накопичити», «нагромадження», «кредит» , «кредитка» (розг.), «кредитувати», «кредитуватися», «кредитор», «мільярдер», «мільйонер» «мошна» (устар. і прост.), «надбавка», «накопичувач», «накопичувач», «накопичувальний», «оплата», «оплатити», «плата», платіж, платоспроможний, платіжний, платник, платити, заплатити, сплатити, сплата, платитися, платний, платність, «полтина» (прост.), «полтинник», «получка», «півниця», «п'ятак» (розг.), «п'ятачок», п'ятачковий, «п'ятірка», «п'ятиалтинний» (устар.), п'ятикопійковий, п'ятирублевий, «рубль» «рублік» (розг.), «рублішко» (розг.), рублевий, «рубльовик» (устар.), «рубльовка» «(прост.), «рахунок», «трьохрублівка», «тритисячний», «фінанси», «фінансовий», «фінансист», «червонец» «, «Цілковий».

Порівняння даних словника С.І. Ожегова та Н.Ю. Шведовий 2000 року з пізнішим словником 2016 року показує деякі зміни щодо слова «гроші» та пов'язаних з ним слів, прислів'їв та приказок.

У новішому словнику, опублікованому в 2016 році, було відзначено зменшення кількості слів, утворених суфіксальним способом від слова «гроші»,

а також прислів'їв та приказок, пов'язаних з ними. Це може вказувати на зміну вживання або старіння деяких виразів, пов'язаних із концептом «гроші».

Деякі слова та вирази, такі як «гроші», «гроші» та «грошовий» були представлені у словнику 2000 року, але відсутні у словнику 2016 року. Це може відображати зміну популярності чи вживання даних слів у сучасній російській мові. Деякі визначення та значення слів, пов'язаних з грошима, такі як «цілковий» і «червоний», залишилися практично однаковими в обох словниках.

Такі зміни у словникових статтях можуть свідчити про динаміку мови, зміну вживання певних слів та виразів відповідно до еволюції культури та суспільства: гроші, гроші – «1. Те саме, що гроші» (розг., шутл.) Гроші кошти люблять. Плакали мої д. 2. Старовинна мідна монета на півкопійки. Не ставити ні в грош ні в гріш»; гроші - (розг.), «Він не при грошах»; грошовий – «що має багато грошей, багатий (розг.)»; дензнак – «(розг.) грошовий знак, кредитний квиток» [140] та С.І. Ожегов та Н.Ю. Шведова (2000 р.): гроші, гроші, гроші, гроші, гроші, грошовий, грошові знаки, гроші (простий), гроші (простий): Не при грошах; Півтинник – не гроші; Час гроші; Забивати гроші [54, Ожегов, Шведова, 160]. Цілковий (сл. 2000р.): (застар. і прост.). Те саме, що рубль// зменш. цілковик (застар.) [873] та (сл. 2016): (прост.). Те саме, що рубль [699]. Червоний (словник 2000): «(устар. і високий.) Червоний, червоний. Червоне золото – золото високої проби, що має червонуватий відтінок [880]» та (словник 2016 р.): «Червоний, червоний. Червоне золото - золото високої проби, що має червоний відтінок [705]». Червонець – пояснення обох словниках практично однакові [880 і 705].

До периферії семантичного поля концепту «гроші» можна віднести кишеню, оскільки в кишені зазвичай лежать гроші на дрібні витрати, і гроші найчастіше викрадають із кишені (зłodій-кишеньковий зłodій). СР: «Кишеня – 1. Вшитий у сукні мішечок для носіння при собі дрібних речей, грошей. Брючний до. бічний до. Порожній до. у кого-н. (перен.: немає грошей). Бити по кишені (перен.: завдавати збитків; розг.). Не по кишені що-н.(перен.: дуже дорого; розг.). Набити собі до. (перен.: нажитися; розг.). Тримай к. ширше (даремно чекаєш, не отримаєш; розг. шутл.). У к. за словом не лізти (перен.: бути жвавим,

винахідливим у розмові; розг.). 2. Введене в що-н. спеціальне відділення. у портфелі.// зменш. кишенька (розг.). кишенька // дод. кишеньковий. Кишеньковий годинник (для носіння в кишені). Кишенькові витрати (про дрібні витрати). К. злодій (краде з кишень). Кишенькова артилерія (про ручні гранати; розг.). Кишеньковий злодій (прост.) - кишеньковий злодій» [26].

Концепт «гроші» має багате і широке номінативне поле в російській мові. Відображення цього концепту у словниках, особливо у популярному словнику С.І. Ожегова, підкреслює його важливість та наявність численних слів, висловів, прислів'їв та приказок, пов'язаних з ним.

Саме слово гроші має широку лексико-семантичну групу та посідає місце центрального ядра семантичного поля. Воно має найбільш розгалужені словникові статті, що включають різноманітні словотвірні моделі. Це свідчить про багатогранність та багатозначність концепту «гроші» в російській мові.

Особлива увага у словнику приділяється прислів'ям та приказкам, пов'язаним із грошима. Це відбиває значну роль, яку гроші грають у житті та мисленні людей. Прислів'я та приказки дозволяють передати населенню досвід і мудрість, пов'язані зі ставленням до грошей, і розкривають культурні аспекти та цінності, пов'язані з цим концептом.

Таким чином, широкість і різноманітність слів і висловів, пов'язаних з концептом «гроші», відображають важливість і складність цього феномена в російській мові та культурі. Гроші кошти люблять. Плакали мої грошики. Не ставити ні в грош ні в гріш». Він не при грошах «[140]; Грошей торг стоїть. Без розуму торгувати – лише гроші втрачати. Народись, хрестись, одружуйся і вмирай — за все грошики подай. Гроші рахунок люблять. Гроші не тріски, рахунком міцні. Гроші – вода: прийшла та пішла. Грошам немає замовляння. Чи не гроші для нас, а ми для них. Гроші порох: ну їх, у тартарах. Зайві гроші – зайва турбота. Гроші не голова: наживна справа. Багато грошей, багато та клопоту. Без грошей сон міцніший. Гроші, що каміння – важко на душу лягають. Дорогий хліб, коли грошей немає і багато. ін (Див. Додаток) [1; 30, «Концепт «гроші» в російських пареміях»].

Прислів'їв та приказок з іншими стрижневими словами, що входять до концепту «гроші», набагато менше. Але і серед них найбільше прислів'їв та приказок мають стрижневі слова «рубль», «грош», «копійка», «півниця» та «алтин».

«Рубль»: Без копійки рубль щербатий. Близька копійчка дорожча за далекий рубль. Хто вкраде карбованець, того віддають під суд, а хто тисячі двісті, того тримають на честі. Восьми гривень до рубля не вистачає. Даровий рубль дешевий, нажитий доріг та інших. [30, «Концепт “гроші” у російських пареміях»]. Але якщо «рубль» досі основна грошова одиниця, то «гріш», «копійка», «півниця» та «алтин» давно вже вийшли із вжитку. Тим не менш, саме ці найменування грошей найбільш живучи в мові сучасної людини як використання їх як характеристики свого чи чийогось матеріального стану:

«Грош»: «Ні грошей немає (цілком немає грошей; розг.). Грош ціна кому \ чому-н., або гроша мідного (ламаного) не коштує (нічого не варто, нікуди не годиться; розг.), ні в грош не ставити кого-н. (Зовсім не цінувати, не рахуватися; розг.). Ні за гріш зник (даремно пропав; розг.). Грошей немає (грошей немає; розг.. устар. Продати за гроші (Дуже низька ціна, (розг.), «грошовий» (розг.) – «Дуже дешевий, незначний, дріб'язковий. Денежна річ, грошові розрахунки» [19]; Без гроша слава не хороша... Є гріш, так буде і жито Грошей ні гроша, та слава хороша.

«Копійка»: «Копійка в копійку (при підрахунку грошей дуже точно; розг.). Без копійки залишитись (без грошей). До копійки витратити (всі гроші). Жодної копійки немає (зовсім немає грошей). Берегти народну копійку (народні засоби). З копійками (розг.) – трохи більше (про час, відстань). Години дві з копійками. Загалом і шляхи – кілометрів з три з копійками// зменш. копійчка - У копійчку стало (дуже дорого обійшлося; розг.) «[7]; Тримай копійчину, щоб не поїхала [30, «Концепт «гроші» в російських пареміях»]; «копійчаний» - копійчанні витрати (Незначний за ціною, дуже малий (розг.), копійкова душонка (перен. вкрай скупий, розважливий, дріб'язковий (розг.) [7];

Алтин: Алтин сам ворота відчиняє і шлях очищає. Алтином воюють, алтином торгують, а без алтина журяться. Алтинного злодія вішають, а полтинного вшановують Алтин срібла не ломить ребра та ін. Для російської людини (і не тільки сучасної), незважаючи на потяг до багатства, прагнення до придбання, властиве деяке зневага, іронічне ставлення до грошей. Особливо якщо їх немає або не вистачає. Звідси розмаїття утворень від слова «гроші» з 25 зменшувальними суфіксами, переважно зверхнього характеру: гроші, гроші, деньжура, гроші і ін.

У словнику С.І. Ожегова 2016 р. одержали тлумачення нові грошові одиниці євро, зелений, зелень у значенні іноземної валюти, яка широко використовується в Росії в даний час. У словнику С.І. Ожегова та Н.Ю.Шведової (2000 р.) цих слів немає. «Бабло», «капуста» (у значенні грошей) не зафіксовані в жодному з названих словників. У новому словотвірному словнику О.М. Тихонова отримали відображення словотвірні гнізда де'ньг(і) та їх складові грошові одиниці: долар, гонорар, гріш, монета, капітал, кредит, п'ять, фінанси. Відсутні: алтин, копійка, рубль – у попередніх виданнях словотвірні гнізда з цими словами представленими досить широко.

У сучасному словнику синонімів для слова гроші ми нарахували 320 синонімів. В одному ряду зі словами гроші, гроші, гроші і т.п. виявилися слова, які далеко не кожна людина знає та використовує у своїй промові. Наприклад: божество, папірець, пляшка, хмиз, дерево, дрова, душогубство, калабашки, пряники, туалетний папір, вбивство, хмиз, шуршалки, шпаргалка, етикетка, ящик і багато інших. ін [55, Словник синонімів російської мови]. Словник дає найповніше уявлення про найрізноманітнішому відношенні сучасної російської людини до грошей як значної складової її життя. Усі синоніми можна умовно розділити на групи залежно від того, яке уявлення викликають гроші у людини залежно від характеру, психологічного настрою, ставлення до них, роду діяльності (або занять), виховання, темпераменту, таких якостей, як жадібність чи щедрість, місця проживання або місця перебування (в т.ч. тимчасового) та багато інших. ін.

1. Гроші можуть мати офіційні назви: акціонерний капітал, капітал, скарбниця, казначейство, каса, фінанси, асигнація, банкнота, долари.

2. До них можна ставитися а) піднесено: божество, божество користолюбства; коштовності, золото, золото, скарби, тілець; б) знижено: фінанс, баб, бабки, баблець, бабло, бабоси, мошна, мані, зелені, зечка; в) ласкаво: бабусі, бабусь, бабусі, бакси, бакшиш, бакшиші, балабани, балабасики, балабаси, папірці, грошенята, грошики; г) зневажливо (за наявності невеликих сум): грошенята, грошенята, грошенята, дрібнота, дрібниця, дрібниця та ін; д) зневажливо: жовтий диявол, огидний метал, ненажерливість.

3. Їх можна видобувати не лише чесним, а й нечесним (кримінальним) шляхом: доступні, доходи, чистоган, чорна готівка, чисті гроші; душогубство, крові, кровопролиття, кров, кров, мокра, мокра справа, мокрота, смертовбивство, вбивство, вбивство.

4. Гроші характеризують людину жадібну: жадібність, користолюбство, користолюбство, або не жадібного, якому вони необхідні для проживання: дітлахам на молочко, кошти до існування, готівки, готівка, готівка.

5. Гроші називають залежно від а) асоціацій, які вони викликають: зелені, золоті, жовті (зорові); дзвінка монета, хрускіт, хрускіт, шелестуха, шелестухи, шелести, шарудіння, шуршалки, шуршики (слухові); пліснява, сушняк, суша, вогкість (дотик); б) від призначення грошей: пальне, бензин, викуп, діти на молочко, погашення, купівля; в) від місця знаходження або зберігання грошей: гаманець, кухоль, кухоль, мошна, общак, ящик і т.д.

Дуже багато жаргонних (переважно метафоричних) слів і виразів зафіксовано для позначення грошей (зі знижено-зневажливим ставленням): дрібниця, черевики, зроблені з колод, бруси, бумаженція, дерев'яні, дерево, туалетний папір; ерунда, калабашки, нікчемність, капуста, зелені, наклейка, пряники, папільотка, овоч, обробка, підмазка, етикетка та ін [55, Словник синонімів російської мови]. Синонімів для слів копійка, алтин, полтина, полушка, гріш, рубль, золото не знайдено. Для слів фінанси та монета знайдені одні й ті самі синоніми. Змінюються місцями лише самі слова фінанси та монета.

Так, синоніми фінанси: гроші, скарбниця, капітал, каса, монета. До речі, монета – гроші, скарбниця, капітал, каса, фінанси. Особливий інтерес російської людини, зокрема. і сучасного, становить складова концепту гроші «золото», «золотий». Гроші, зроблені з цього металу, виявляються найціннішими серед усіх інших.

У словнику С.І. Ожегова (2016 р.) дається таке тлумачення цього слова: золото, золотий, золотий – «1. Хімічний елемент, благородний метал жовтого кольору, упр. як мірило цінностей й у дорогоцінних виробках. Чисте золото. Червоне золото. збір. 2. Монети або вироби із цього металу. Сплатити золотом. Ходити у золоті. 3. Позолочені шовкові нитки. Шити золотом. 4. перекл. Про кого-чим, що має великі переваги, дорогим для кого-н. (употр. також як ласк. звернення)\\уменьш.-ласк. золотко і золотце (до 4 знач.) // Дод. золотий (до 1,2 знач.). «Золотий» - «1. див. золото. 2. у знач. сущ. Золотий. Монета із золота, червонець; 3. Кольори золота, блискуче жовтий. Золоті сережки-підвіски. Золота осінь. 4. перекл. Щасливі, сприятливі. Золота пора. 3. століття. 5. перекл. Чудовий, чудовий. 3. працівник. Золоті руки. 6. Дорогий, любий Золотий мій! Золота молодь; золоте весілля; Золота середина (неодобр.); Золоте дно (розг., застар.); Золотий переріз (спец.); Золоті гори обіцяти (обіцяти) комусь – обіцяти надто багато» [199]. Зафіксовано прислів'я, приказки та фразеологічні поєднання зі стрижневим словом «золото» і особливо «золотим»: Грошей немає, зате самі золото. Мідні гроші дзвінкіші за золоті та ін [30, «Концепт “гроші” в російських пареміях»]. У словнику синонімів для слова золотої дано синоніми: милий, хвороба дорогий бажаний ласкавий, люб'язний, будь-який, ненаглядний, подобатися, корисний, приємний, рідний, серцевий [3, Словник синонімів російської мови].

У сучасному російському мовленні виявлено багато синонімів для слова "гроші". Ці синоніми можна умовно поділити на групи, залежно від сприйняття грошей людиною, її характеру, психологічного настрою та інших факторів. Гроші можуть мати офіційні назви, викликати різні асоціації та сприйматися по-різному. Також існують жаргонні та зневажливі слова для позначення грошей.

Особливий інтерес російської людини становить гроші, зроблені з золота, як найцінніша форма грошей.

Після аналізу двох словників, можна зробити наступні висновки:

Концепт "гроші" має широке відображення в сучасній російській мові в різних словниках, включаючи толкові, словотвірні, етимологічні, синонімічні та фразеологічні словники.

У новішому словнику, опублікованому у 2016 році, було помічено зменшення кількості слів, утворених суфіксальним способом від слова "гроші", а також пословиць і приказок, пов'язаних з ними. Це може свідчити про зміну використання або застаріння деяких виразів, пов'язаних з концептом "гроші".

У словнику С.І. Ожегова (2016 р.) зафіксовано нові слова, які стали пов'язаними з грошима, такі як "криптовалюта", "інтернет-банкінг", "електронний гаманець" та інші. Це відображає розвиток фінансових технологій та зміни в грошових відносинах.

Варто відзначити, що російська лінгвокультура постійно змінюється і адаптується до нових технологій та соціальних змін, що відображається в появі нових слів, термінів та виразів, пов'язаних зі сферою грошей.

РОЗДІЛ 4. КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ»

Вивчення мови як когнітивного механізму, що кодує інформацію, є проблемою так званих «когнітивних» дисциплін: когнітивної лінгвістики, когнітивної психології та ін. Найважливішими категоріями цих дисциплін є «концепт» та «концептуалізація». У сучасних роботах разом із загальнотеоретичними розробками категорії концепту робляться спроби подати конкретні описи окремих концептів.

Дослідження майново-прагматичної лексики (багатство, розкіш, бідність, гроші, побут та інших.) відрізняється особливою актуальністю, що з соціально-економічними змінами нашої країни наприкінці ХХ століття. Саме зараз настає час для виділення та опису феноменів, що виникли в період змін. Як пише академік О.В. Даринський, «в мову спілкування росіян увійшло багато понять, з якими у минулому вони не стикалися, якимось: «бізнес», «ринок», «акція», «біржа» тощо» [Даринський, 2000; с. 14].

Концепт «гроші», як здається, одна із базових концептів культури. І.А. Майоренко зазначає: «аналіз функцій грошей показує, що вони є згустком величезної соціальної та психологічної енергії, що одухотворює діяльність людей та цивілізує побут» [Майоренко, 2004; с. 116].

У сучасних дослідженнях спостерігається зростання інтересу до вивчення концепту «гроші». Так, К.В. Томашевський концепт «гроші» розглянуто у руслі вивчення «концептів економіки», що співвідносяться зі словами, що позначають економічні реалії («еконемами») [Томашевська, 2006]. Є.Ю.Булигіною відзначено появу в газетних текстах двох протиставлених асоціативних полів, що формуються у слова «гроші»: гроші – святиня та гроші – агресивний початок. Відбувається обожнювання грошей, вони посідають у картині світу мовної особистості дедалі більше місце [Булыгина, 1999]. Т.А. Мільохіна вивчений концепт «гроші» в мові російських підприємців. У цьому мовному середовищі концепт «гроші» стає другим за значущістю після концепту «справа» і часто виступає в тісному зв'язку з останнім [Міলেখіна, 2006]. І.А. Майоренка проведено

вивчення функціонування концепту «гроші» у концептосфері російської та англійської мов, і на матеріалі аналізованих мов встановлено деякі особливості культурно-національної картини світу [Майоренко, 2004].

Поняття «гроші» визначається через їх основні функції: засіб обігу, міра вартості та засіб заощадження. Поле «гроші» складається з усіх найменувань грошових одиниць, наприклад, «копійка», «рубль», «полтинник», «тисяча», «мільйон» і т.д. І.А. Майоренко вважає, що різні репрезентанти концепту «гроші» передають особливе, емоційно насичене світовідчуття того, хто говорить.

Надкороткість у семантиці цих слів згущує і ущільнює саме поняття «гроші», підвищуючи цінність кожної його семи, а сам концепт «гроші», на думку дослідника, є семантично нейтральним. У російській мовній картині світу нейтральний компонент «гроші» досить уживаний, наприклад: скажені гроші (великі суми грошей, які легко дісталися і витрачаються недбало); кишенькові гроші (невелика сума, призначена на дрібні витрати); кровні гроші (достаток; гроші, зароблені чесною, важкою працею); тугі гроші важкодобувний невеликий заробіток); довгий гроші (про високий і легкий заробіток); грошей кури не клюють (мати дуже багато грошей, безліч); гроші на бочку (відразу ж, не відкладаючи, платиш готівкою за щось). Як показав досліджений матеріал І.А. Майоренка, всього було виявлено 48 фразеологічних одиниць із компонентом «гроші».

Більшість фразеологічних одиниць з компонентом «гроші» відображає такі фрагменти мовної картини світу, як внутрішні та зовнішні властивості людини, її поведінка, в тому числі і мовленнєві, такі зіставні якості, як бідність – багатство, різні об'єкти світу та ставлення людини до цих об'єктів.

Концепт можна вивчити методом рецептивного експерименту, під яким розуміється експериментальне дослідження знання (розуміння) значення мовної одиниці носіями мови [Попова, 2001; с. 117]. Своєрідний рецептивний експеримент із вивчення концепту «гроші» проводився протягом 1997-2000 років. В.В. Макаровим. Ним було опитано учасників тренінгово-терапевтичних

груп «Гроші в житті та професії» про значення грошей. У цих групах працювали психотерапевти, психологи, лікарі, бізнесмени, студенти. Наступні твердження відбивають, що означають гроші у житті сучасної російської інтелігентної людини.

Гроші - це можливість жити, не думаючи про дрібниці.

Гроші – це засіб для існування.

Гроші – це можливість навчатися та навчати дітей.

Гроші є найпотужнішим енергетичним джерелом.

Гроші - це причини конфліктів, воєн та міжусобиць.

Гроші забезпечують потребу у безпеці, вони є потужним джерелом занепокоєння.

Гроші мають потужний стимулюючий, збуджуючий ефект. Вони мотивують.

Гроші — влада, престиж, привілеї, здатність діяти, впливати на інших, чинити опір впливу з боку.

Гроші — один із головних регуляторів життя у вільному суспільстві. Вони стимулюють ініціативу та інформують про її соціальну цінність.

Гроші це те, чого не вистачає [Макаров, 2000].

Таким чином, зібраний матеріал доводить, що гроші є універсальним носієм інформації, що відображає наміри чи бажання різних людей. З таким розумінням концепту «гроші» працюють дослідники у сфері економічної психології.

А.Б. Фенько [Фенько, 2000] сучасні зарубіжні дослідження в галузі психології грошей умовно поділяє на такі напрямки:

- базові установки по відношенню до грошей, їх отримання та використання; сакральний та профанний зміст грошей; культурні, етичні та релігійні аспекти ставлення до грошей (Р. Белк, М. Валлендорф, 1990);

- повсякденні звички, пов'язані з витратами та заощадженнями, великими придбаннями та сплатою податків, подарунками та благодійними пожертвами, відпочинком та азартними іграми (Г. Катона, 1975);

- психічні розлади, пов'язані з грошима (Х. Голдберг, Р. Льюїс, 1978);
- вивчення співвідношення багатства та щастя (М. Рохас, 2005);
- проблеми економічної соціалізації: дослідження формування уявлень про значення, властивості та походження грошей у дітей (П. Уеблі, 2002), та ін.

У сучасних вітчизняних дослідженнях, присвячених психології грошей, розглядаються:

- соціально-психологічні зміни економічної свідомості та самосвідомості особистості під впливом зміни форм та відносин власності (Ж.А. Жиліна, 2003; І.Є. Резвова, 2003; В.А. Хащенко, 2003; С.А. Цветков, 2003) ;
- ставлення до грошей серед підприємців (О.С. Дейнека, 2003), представників соціально-економічних професій (Е.А. Махріна, 2006);
- аспекти особистісного ставлення до грошей (Е.Г. Білицька, 2003; М.Ю. Смирнов, 1999; А.Б. Фенько, 2000) та ін.

Таким чином, філологічні, економіко-психологічні дослідження грошей вже накопичили багатий теоретичний та емпіричний матеріал, на підставі якого можна зробити висновок про те, що гроші – це категорія не так економічна, як культурно-історична, соціально-психологічна, що виражається в мові. У той же час ця міждисциплінарна проблема залишається все ще малорозробленою у зарубіжній та вітчизняній науці.

Метою нашої роботи було побудова семантичного профілю, що характеризує концепт «гроші». Як метод дослідження виступив метод семантичного диференціала.

Техніка семантичного диференціала, розроблена Ч. Осгудом (1957), призначалася для вимірювання відмінностей в інтерпретації понять випробуваними. При цьому мало на увазі те унікальне значення, яке дана особа, предмет, явище і т.д. придбало для індивіда, що обстежується, в результаті його життєвого досвіду.

Процедура методу зводиться до такого. Досліджуваний об'єкт (стимул), якою може бути слово, поняття, символ у вербальної чи невербальної формі, оцінюють шляхом співвіднесення з однією з фіксованих точок шкали, заданої

полярними за значенням ознаками (найчастіше вираженими прикметниками). Простір шкали між протилежними значеннями сприймається випробуваним як безперервний континуум градацій виразності значень, що переходить від середньої нульової точки до різного ступеня одного або протилежного ознаки. Оцінка значення поняття у шкалі семантичного диференціала дозволяє помістити його у точку семантичного простору.

Положення точки характеризується двома основними показниками: спрямованістю від початку координат - нейтральної позиції шкали (якісна характеристика, поляризація ознаки) та віддаленістю від початку координат (кількісна характеристика, інтенсивність). Чим довше вектор віддаленості точки семантичного простору від нейтральної позиції, тим інтенсивніша реакція і більш значуще для випробуваного поняття, що оцінюється.

Отримані на підставі цієї процедури кількісні дані зображуються у вигляді семантичного профілю досліджуваного поняття (стимулу) - ламаної лінії, що з'єднує позначені випробуваними точки на шкалах. Комплекс семантичного профілю характеризує поняття [Словник-довідник з психологічної діагностики, 1989].

Дослідниками зазначається, що метод семантичного диференціала дозволяє виявити глибинний, несвідомий, автоматизований рівень репрезентації концептів. У більшості ситуацій людина не усвідомлює, як протікає процес створення репрезентації світу, які закони він спирається, які елементи у своїй використовуються, тобто. у цих ситуаціях діють нерефлексовані пізнавальні структури [Паутова, 2004].

Досвід застосування методу семантичного диференціалу накопичено у психологічних, соціологічних, лінгвістичних дослідженнях. Наприклад, у рамках соціопсихологічного напрямку для аналізу сприйняття слів сучасної політики сибірськими вченими В.Г.Суходольським, Т.В.Шмелевою, І.Г.Маланчуком та ін. що містять ключові слова поточного моменту оцінювалися за шкалами семантичного диференціала.

Це дозволило оцінити ступінь розбіжності суб'єктів політики в інформаційному просторі при описі ними актуальних економічних, соціальних та політичних явищ і зрозуміти, які характеристики приписують ці суб'єкти самим словам, який сенс за ними закріплюється [Гаврилова, 2002].

Як впливає з поданих у таблиці даних, поняття «гроші» пов'язується випробуваними, передусім, з такими характеристиками, як «приємний», «корисний», «знайомий», «сильний», «активний», «багатий».

Пік на семантичному профілі за ознакою «багатий» є очікуваним, оскільки і поняття «багатий» і поняття «гроші» належать до однієї і тієї ж концептосфери — концептосфери економіки.

Виявлення зв'язку між поняттям «гроші» та поняттями «активний», «сильний» узгоджується з результатами досліджень (наприклад, [Орлов, 2001]), які визначили основні якості підприємця (діяча у фінансовій сфері), до яких, зокрема, належать «поведінкова активність» та «сила волі».

Піки за ознаками «приємний» і «корисний» відображають емоційно-оцінний компонент уявлення про гроші, і, за результатами нашого дослідження, ця оцінка є позитивною.

Цікавим, з погляду, і те, що піддослідні дали високу оцінку поняттю «гроші» за ознакою «знайомий». Очевидно, опитані нами піддослідні мають чіткі уявлення про гроші та достатній досвід поводження з ними. Такі результати свідчать про позитивну динаміку в економічній свідомості молоді в нашій країні.

Отже, спробувавши вивчення концепту «гроші» методом семантичного диференціала, ми досягли поставленої мети – побудова семантичного профілю даного концепту. Проведене дослідження можна продовжити у плані побудови семантичного поля даного концепту, зіставлення концепту «гроші» та інших соціально-психологічних концептів.

Когнітивний образ концепту «гроші» охоплює широкий спектр асоціацій та атрибутів, що приписуються грошам. Він включає різні аспекти, що відображають людські якості і властивості, які можуть бути властиві грошам.

У контексті моральних якостей гроші можуть бути розглянуті як символ чесності, що представляє ідеал чесного і справедливого обміну. Однак вони також можуть бути асоційовані з підступністю та нечесністю, особливо у випадках, коли гроші використовуються для маніпуляції та владних ігор.

З погляду психічних якостей, гроші можуть бути сприйняті як щось божевільне чи сміховинне, особливо коли вони стають об'єктом ненадійних та несподіваних дій. Вони можуть бути непередбачуваними, викликаючи різноманітні емоційні реакції у людей.

Фізичні якості, що приписуються грошам, можуть змінюватись. Вони можуть бути описані як великі і значні, що символізують багатство та владу. Водночас, гроші можуть бути асоційовані з брудом та негативними аспектами, особливо коли вони пов'язані з незаконними чи морально спірними угодами. Вони також можуть бути сприйняті як легкі чи важкі, залежно від кількості чи цінності.

Деякі атрибуції можуть належати до зовнішнього вигляду грошей, такі як їхній приємний або неприємний зовнішній вигляд. Вони також можуть бути жвавими, які уособлюють живу силу та енергію, особливо в контексті економічної активності та процесу обміну.

Загалом, когнітивний образ концепту «гроші» є багатоаспектним і відображає різноманітність поглядів та уявлень людей про роль та значення грошей у суспільстві.

Справді, можна побачити, що у російській деякі фразеологічні висловлювання, прислів'я і приказки, пов'язані з концептом «гроші», мають негативну конотацію. Це може вказувати на негативне ставлення до грошей у деяких носіїв російської.

Це може бути пов'язані з різними чинниками. Одним із них є історичний контекст, у якому гроші були асоційовані з обманом, нечесними шляхами заробітку, а також соціальними та економічними нерівностями. У багатьох прислів'ях і приказках підкреслюється, що заробити велику кількість грошей можна лише шляхом обману та нечесності.

Протиріччя між атрибутами «легкі» та «важкі» щодо грошей також може відображати різні способи їх добування. Гроші, отримані легким шляхом чи нечесними способами, можуть спричинити негативні асоціації. З іншого боку, гроші, зароблені важкою працею та чесним шляхом, можуть бути сприйняті позитивно.

Варто зазначити, що ці негативні асоціації є всеосяжними і не відображають думку всіх носіїв російської мови. Ставлення до грошей може бути абсолютно різним і залежати від багатьох факторів, таких як соціокультурний контекст, особисті цінності чи досвід.

Таким чином, хоча деякі фразеологічні висловлювання та прислів'я можуть вказувати на негативне ставлення до грошей, загалом сприйняття грошей є багатограним і може відрізнитися у різних людей та різних ситуаціях.

Словникові визначення відображають основні когнітивні ознаки, що характеризують концепт «гроші». Ці ознаки включають металеві та паперові форми грошей, функцію міри вартості, а також їх використання як засіб платежу та накопичення багатства.

Однак слід зазначити, що словникові визначення можуть бути схематичними і не охоплювати всіх аспектів і значень, пов'язаних з концептом «гроші». Сприйняття та розуміння грошей можуть різнитися залежно від контексту та індивідуальних поглядів людей.

Оціночна зона поєднує асоціації, що містять емоційно-оцінну характеристику досліджуваного концепту. Попередній аналіз матеріалів асоціативного словника російської мови підтверджує наявність реакцій, що вказують на певний елемент переживання або ставлення до слова, що ідентифікується. Також згадується, що у реакціях на стимул «гроші» мають місце такі суперечливі емоційні реакції, як радість – агресія; щастя – нещастя.

У асоціаціях виявлено як позитивну оцінку: задоволення, радість, щастя, квіти життя, щасливе життя; кохані, приємні, комфортні, бажані; радіти, не думати ні про що, сміятися, насолоджуватися, бути щасливим, збагачують, так і негативні оціночні реакції: зло, небезпека («Гаманець або життя»), ризик, стрес,

смуток, користь (любити за гроші), сміття; папірці, що розкладають душу; річ, яка псує людей; втрата духовних цінностей; те, що отрує суспільство; страждати, розбещують. Отже, оцінна зона концепту «гроші» може бути визначена як амбівалентна.

На мій погляд, переважна кількість негативних реакцій у носіїв російської мови ще раз свідчить про особливе ставлення російських людей до грошей. Інтерес представляють такі асоціації, як «Гроші – це зло, але іноді так зла не вистачає!», «Гроші – це зло, коли їх багато», що само собою підкреслює визнання грошей необхідною складовою життя людини, але виявляє негативне ставлення, коли мова йдеться про велику кількість.

РОЗДІЛ 5. АССОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ»

Вільний асоціативний експеримент було проведено з урахуванням 20 носіїв російської у віці від 18 до 60 років. Учасники експерименту належать до різних вікових та соціальних груп. Інформантам пропонувалося дати до п'яти вільних асоціацій на слово гроші за короткий час.

Асоціативний експеримент дав такі результати серед російськомовних випробуваних.

У ядерну зону увійшло невелику кількість слів, які становлять лише 20 % від усієї кількості асоціацій. Ядерну зону репрезентують слова: щастя (8), можливості (7), зло (6). Дані лексеми найбільш яскраво характеризують уявлення росіян про концепт грошей, підкреслюючи амбівалентність ставлення до цього поняття (щастя - зло).

До медіарної зони увійшли слова: влада (4), свобода (4), робота (4), товари (3). Ця зона становить лише 15 % від усіх відповідей, але демонструє важливі складові концепту гроші, які надають їх власникам повнішу реалізацію своїх можливостей та дають відчуття певної свободи.

Найбільша кількість асоціацій (65 %) склала периферійну зону, яка була поділена на ближню та дальню.

Ближню периферію представляють слова: оренда (2), банк (2), бізнес (2), бюджет (2), час (2), завжди мало (2), борги (2), багатство (2), зарплата (2), корупція (2), податки (2), не пахнуть (2), покупки (2).

До далекої периферії можна віднести слова: жадібність, квитки, биткоин, майбутнє, влада, вседозволеність, бруд, дівчата, боржок, долари, достаток, жадібність, життя, залежність, зарплата, золото, достаток, майно, інфляція, інформація, капітал, копійки, купюра, курс, матеріальне благополуччя, мрія, відпочинок, Париж, політики, понти, проблеми, різноманітність, витрати, розкіш, спокій, статус, торгівля, впевненість, успіх, фантики.

Аналіз периферійної зони асоціацій дозволяє виділити серед них дві яскраво виражені групи, що відображають амбівалентні уявлення російськомовних носіїв про концепт «гроші»:

- асоціації з позитивною семантикою (майбутнє, влада, достаток, достаток, матеріальний добробут, мрія, різноманітність, розкіш, спокій, статус, впевненість, успіх);

- асоціації з негативною семантикою (жадібність, всюдозволеність, бруд, боржок, жадібність, залежність, інфляція, понти, проблеми, витрати):

- нейтральні асоціації (інформація, торгівля);

синоніми слова гроші (біткоїн, капітал, копійки, купюра, курс, фантики); долари, зарплата, золото, майно),

- глибоко суб'єктивні асоціації (квитки, дівчата, відпочинок, Париж, політики).

Для повнішого аналізу реалізації концепту «гроші» у свідомості сучасних носіїв мови було проведено експеримент на верифікацію паремій, які містять цей концепт.

З його допомогою була зроблена спроба перевірити актуальність запропонованих прислів'їв та приказок для сприйняття сучасними носіями російської мови, а також виявити можливі варіанти інтерпретації їх змісту респондентами.

З метою проведення даного експерименту з верифікації паремій було взято 10 російських паремій, відібраних шляхом суцільної вибірки та які містять концепт грошей. Як випробуваних виступило 20 російськомовних осіб різного віку та соціального статусу.

Респондентам пропонувалося без використання допоміжних засобів відзначити ті прислів'я та приказки, які вони знають, вживають, із змістом яких вони згодні чи не згодні.

Усі опитані носії російської мови (100%) знають паремії «Гроші не пахнуть» та «Не в грошах щастя». Вони також активно вживають ці паремії у

своїй промові (90%). Більшість з них (90% та 70%) згодні зі змістом даних паремій.

Більшості російськомовних респондентів добре відомі (60-90%) паремії зі списку: «Гроші зможуть багато, а правда все», «Без грошей, що без рук», «Розуму багато, та грошей немає», «Бережи гроші на чорний день», «Більше грошей – більше клопоту».

Незважаючи на те, що опитані знають про більшу частину паремій з наданого їм списку, вони активно використовують (60 %) у повсякденному спілкуванні лише одну з них «Бережи гроші на чорний день», інші паремії вкрай рідко (0-20 %) використовуються в комунікації піддослідних. Це свідчить про те, що багато прислів'їв та приказок не є актуальними для сучасних носіїв мови.

Однак цей факт зовсім не заважає респондентам погоджуватися чи не погоджуватися із змістом певних паремій. Так, найбільшу незгоду викликали прислів'я «Гроші зможуть багато, а правда все», «Грошей ні гроша, та слава хороша» (90% незгоди), «Більше грошей - більше турбот» (80% незгоди). Це пов'язано насамперед зі зміною ціннісних установок у суспільстві, де гроші грають провідну роль.

Жоден із випробовуваних не відповів, що знає прислів'я «Гроші - овець» і «Грошам немає заговення», що пояснюється наявністю вузькоспеціальної лексики у цих прислів'ях, значення якої багатьом із сучасних носіїв російської невідомо (осівок – «точильний камінь як бруска; камінь для випробування дорогоцінних металів, переносно: те, що служить засобом для випробування чого-небудь», заговення – «останній день, коли дозволяється їсти м'ясо, молоко і т. п., перед постом, що дотримуються віруючими»).

Зміна ціннісних установок у суспільстві знаходить свій відбиток у складі паремій. Так, нову інтерпретацію отримали деякі широко відомі прислів'я: «Не май сто рублів, а май сто друзів, Не май сто рублів, а май сто доларів; Не в грошах щастя; Не в грошах щастя, а в їхній кількості.»

РОЗДІЛ 6. МОВНА КАРТИНА СВІТУ

У сучасних дослідженнях спостерігається тенденція вивчення втілення концепту «Гроші» різними національними мовами (російською, англійською, французькою, німецькою) у порівняльному аспекті. У контексті сучасного антропоцентричного підходу в лінгвістиці, вчених цікавить процес реконструкції концептів у різних фрагментах та субсистемах лінгвокультури, а також концептуалізація ставлення до грошей та відмінності у сприйнятті грошей у національних (російському, англійському, німецькому, французькому) контекстах. Це дозволяє говорити про різні способи та засоби вербалізації даного концепту. Особлива увага приділяється історичному аспекту розвитку концепту «Гроші», наприклад, у Росії, Великій Британії та Франції.

У дослідженнях перевага надається мовним матеріалам, таким як фразеологічні вирази, включаючи приказки та афоризми. Аналіз таких виразів у лінгвокультурологічному контексті розкриває національно-культурну специфіку народу та виявляє культурно-специфічні компоненти. Оскільки гроші є суттєвим аспектом людського інтересу з найдавніших часів, прислів'я та приказки відображають традиційну позицію щодо концепту «Гроші» як кванту знання мовної картини світу (як спосіб концептуалізації реальності). Інтеграція лінгвокогнітивного, лінгвокультурологічного, психолінгвістичного та антропоцентричного підходів розглядається лінгвістами як методологічна основа для аналізу вербалізації концепту «Гроші».

Таким чином, дослідження в галузі концепту «Гроші» у різних національних мовах з використанням різних методологій та підходів мають важливе наукове значення для складання лінгвокультурологічних словників базових концептів європейської культури, а також для розробки навчальних курсів, де ці словники можуть стати змістовною основою.

Безліч досліджень за концептом «Гроші» базується на використанні виразних та експресивних мовних засобів, таких як фразеологізми, прислів'я, приказки та афоризми. Такі дослідження дають унікальні результати. Наприклад, дослідження А. Ю. Корбута засноване на аналізі прислів'їв та казок російського

народу, які відображають традиційне та історичне розуміння грошей. У традиційній російській свідомості гроші асоціюються з абстрактними поняттями, такими як багатство, і ці абстрактні властивості формують ядро концепту «Гроші». Однак актуальний шар концепту «Гроші» схильний до змін, що дозволяє лінгвістам вивчати динаміку представлення цього концепту в російській мові.

Дослідження І. А. Майоренка спрямоване на аналіз концептуалізації поняття «Гроші» у лексико-фразеологічному корпусі російської, англійської та французької мов. У ході дослідження визначаються загальні та специфічні характеристики ставлення до грошей у російській, англійській та французькій лінгвокультурах через аналіз лексичних одиниць, ідіом, приказок та афоризмів. Виявляється загальна антропоцентрична природа ідіоматичної сфери цього концепту в російській, англійській та французькій мовах. Однак відмінності проявляються у зміні паремічного поля та у метафоричному відображенні людських якостей через концепт «Гроші».

Використання різних методів та видів аналізу, а також інтеграція їх результатів, підтверджують мінливість концепту «Гроші» та відмінності щодо них у російській, англійській, німецькій та французькій лінгвокультурах. Незважаючи на те, що більшість учених воліє використовувати фразеологічні висловлювання, прислів'я, приказки та афоризми як дослідницький матеріал, отримані результати у вивченні концепту «Гроші» мають свою унікальність. Наприклад, дослідження А. Ю. Корбута засноване на прислів'ях та казках російського народу, які представляють традиційний та історичний шар цього концепту. Для традиційної російської мовної свідомості характерна присутність абстрактних властивостей, пов'язаних із грошима, таких як багатство, що є основою концепту «Гроші». На відміну від цього історичного та стабільного шару, актуальний шар концепту «Гроші» схильний до змін, що дозволяє лінгвістам вивчати динаміку представлення цього концепту в російській мові.

Дослідження І. А. Майоренка спрямоване на аналіз концептуалізації поняття «Гроші» у лексико-фразеологічному корпусі російської, англійської та

французької мов. У процесі дослідження визначаються загальні та специфічні характеристики ставлення до грошей у російському, англійському та французькому лінгвокультурних суспільствах через аналіз лексичних одиниць, ідіом, приказок та афоризмів. Відзначається загальний антропоцентричний характер ідіоматичної сфери, пов'язаної з досліджуваним концептом, у російській, англійській та французькій мовах. Однак існують відмінності у конфігурації паремічного поля та у метафоричному відображенні людських якостей у концепті «Гроші» для кожної з цих мов.

Крім того, вивчення концепту «Гроші» у різних мовах відкриває можливість для порівняльного аналізу та визначення загальних та специфічних характеристик відношення до грошей у різних лінгвокультурах. Наприклад, дослідження дозволяє виявити загальний антропоцентричний характер ідіоматичної сфери, пов'язаної з концептом «Гроші», у російській, англійській та французькій лінгвокультурах. Однак кожна мова має свої особливості, що виражаються у конфігураціях паремічного поля та у метафоричному відображенні людських якостей через поняття грошей.

Таким чином, дослідження концепту «Гроші» у різних мовних та культурних контекстах дозволяють розширити наше розуміння про те, як люди ставляться до грошей, як вони представляють цей концепт і як він еволюціонує з часом. Ці дослідження допомагають нам краще зрозуміти вплив мови та культури на наші уявлення про гроші та розкривають глибинні зв'язки між мовою, мисленням та соціокультурним контекстом.

Запропоновані дослідниками гіпотетичні моделі структури концепту «Гроші» вказують на універсальність цього явища, а одночасно наявність відмінностей у змісті концепту у свідомості носіїв різних мов. Наприклад, польова структура концепту « Гроші », запропонована дослідником Є. У. Палеевой, виявляє неоднозначність ставлення до грошей у російському та англійському світосприйнятті. Відмінності виявляються в ознаках, що виділяються, які вважаються яскравими когнітивними ознаками для носіїв російської та англійської мов. Наприклад, для носіїв російської мови

актуальними є дії, такі як позичити і позичати, у той час як для представників англомовної лінгвокультури пов'язані з грошима асоціації пов'язані з діями продавати, класти в банк і працювати.

У когнітивній науці використовуються різні структури репрезентації знань, такі як розумові картинки, схеми, кадри та сценарії. Лінгвісти враховують можливість варіювання семантики пареміологічних одиниць та застосовують метод фреймової класифікації прислів'їв для об'єктивування концепту «Гроші». Цей метод дозволяє ідентифікувати актуальні смисли прислів'їв у французькій мові, де «Гроші» можуть бути пов'язані з накопиченням, рухом, працею, роботою, розумною тратою, ощадливістю, збереженням, швидкоплинністю, владою, а також зіставлятися з поняттями жадібності, скупості, щастя, любові, дружба, репутація.

Таким чином, дослідження структури концепту «Гроші» дозволяють побачити відмінності у його сприйнятті та значенні у різних мовах та культурах. Вони дозволяють виявити особливості та мінливість уявлення про гроші, а також використовувати різні методи та структури.

Також важливим принципом при класифікації прислів'їв, пов'язаних із концептом «Гроші», є можливість варіювання семантики цих одиниць. Фреймова класифікація прислів'їв дозволяє ідентифікувати різні актуальні значення, пов'язані з грошима, у різних мовах. Наприклад, у французькій мові гроші можуть бути асоційовані з накопиченням, рухом, працею, розумною тратою, владою та іншими аспектами.

Дослідження гіпотетичних моделей структури концепту «Гроші» підтверджують його універсальність і одночасно вказують на відмінності у змісті та сприйнятті цього концепту у носіїв різних мов. Це свідчить про важливість культурного та лінгвістичного контексту при вивченні концептів та їх репрезентації у різних мовах.

Таким чином, дослідження структури концепту «Гроші» продовжують розширювати наше розуміння різних аспектів пов'язаних з ним уявлень і значень у різних мовах і культурах.

Н. В. Єрмакова провела аналітичне порівняння російських та французьких прислів'їв, що містять судження про гроші, і класифікувала їх у три групи. Перша група включає антиномічні прислів'я, у яких відбито протиріччя щодо однієї й тієї ситуації. У другій групі представлено порівняння концепту «гроші» коїться з іншими концептами. Третя група поєднує прислів'я, пов'язані з використанням грошей.

Лінгвіст Н. Е. Агаркова запропонувала класифікацію лексико-фразеологічних та прислів'яних висловів англійської мови, засновану на поєднанні слова «money» з інтенціональними предикатами. Ця класифікація включає такі групи: 1) «money» + дієслова руху (приходити / йти / приходити назад / повертатися, йти, рухатися / входити / виходити, прибувати, йти / виходити, виявлятися); 2) «money» + дієслова почуттів та сприйняття (подобатися, виглядати, хотіти, знати); 3) «money» + дієслова мови (говорити, рекомендувати, відповідати); 4) «money» + дієслова дії (робити, працювати, купувати, працювати, робити дивні речі, спалювати).

Дослідники Є. А. Камишанченко та Н. В. Нерубенка, на прикладі англійських та німецьких прислів'їв, пов'язаних з концептом «гроші», виявили, що подібність в інтерпретації цього концепту англійськими та німецькими етносами проявляється в ідентифікації семантичних груп, таких як влада грошей, вплив грошей на людину, гроші вищі, ніж моральні цінності, моральні цінності вищі, ніж гроші.

Отже, дослідження різних вчених показують, що концепт «гроші» має різноманітні моделі структури та семантики у різних мовах та культурах. Ці моделі відображають не тільки розуміння грошей як засобу обміну, а й їхню соціальну, емоційну та культурну значимість. Такі чинники, як спосіб життя, цінності, традиції та національне сприйняття, впливають на концептуалізацію грошей у мові та мисленні людей.

ВИСНОВКИ

Концепт грошей в російській лінгвокультурі відображається в широкому колі слов'янських термінів, що використовуються для позначення грошей, а також в різних фразеологізмах та виразах, пов'язаних з цим поняттям. Гроші в російській культурі вважаються важливою складовою економічного життя та знаряддям реалізації багатьох потреб людини.

У російській мові є кілька термінів, які використовуються для позначення грошей. Найбільш поширеними є слова «гроші» і «рубль». «Гроші» є загальним терміном і використовується для позначення будь-яких грошей в російській мові. «Рубль» є офіційною валютою Росії і використовується для позначення грошей відповідно до національної валюти. Крім того, існує багато інших термінів, що використовуються в різних контекстах, наприклад: копійка, рублі, долари, євро тощо.

Гроші також відображаються в численних фразеологізмах та виразах російської мови. Наприклад, «заробляти капітал», «крутити гроші», «зберегти гроші на чорний день», «брати взятку», «класти гроші на долю» тощо. Ці вирази відображають різні аспекти відносин людей до грошей, їхню вартість і роль у суспільстві.

Гроші в російській лінгвокультурі є важливим елементом, який відображає економічні, соціальні та культурні аспекти життя. Вони виконують роль засобу обміну, зберігання та виміру вартості, а також символізують багатство, успіх і владу.

У роботі розглядаються основні питання, пов'язані з вербалізацією концепту "гроші" у свідомості та культурі носія сучасної української мови. У роботі здійснюється спроба встановлення та визначення поняття "концепт" та "мовної картини світу" в розумінні сучасної лінгвістики та її становлення на різних етапах історії. Розгляд різних поглядів на поняття концепту дозволив зробити наступні висновки: В результаті дослідження встановлено, що історичний розвиток концепту "гроші" у слов'янській лінгвокультурі має подібні

риси з іншими мовами. Ядро концепту, лексеми "гроші" та "money", є запозиченнями і одночасно присутні в лексичному складі відповідних мов. Використання іноземних грошових одиниць, особливо візантійських монет, до введення національної валюти, суттєво вплинуло на грошову термінологію мов, призводячи до появи багатьох лексем іншомовного походження, а також на зовнішній вигляд грошових одиниць.

У роботі представлено аналіз етимології найменувань основних грошових одиниць в історії української держави, таких як гривня, копійка, карбованець, шаг, гріш, золота монета. Крім того, встановлюється зв'язок між особливостями розвитку грошей як елемента культури та еволюцією грошової номенклатури в українській мові. Також було помічено, що спосіб карбування монет в деяких випадках збігається з назвою відповідної грошової одиниці, наприклад, гривня або шаг.

Отже, дослідження дозволяє отримати більш глибоке розуміння розвитку концепту "гроші" в українській лінгвокультурі та його зв'язку з мовою та культурою.

Концепт у сучасній лінгвістичній науці, незважаючи на численні та фундаментальні дослідження, ще не отримав однозначного визначення. Тому на основу автором було взято визначення Є.В. Палевої, яка спирається, у свою чергу, на визначення концепту, викладеного у працях Є. Кубрякової та відповідаючого нашому розумінню концепту. У розумінні Є.В. Палевої концепт - це "оперативна одиниця людської свідомості, що має багатовимірну структуру та є результатом пізнавальної діяльності особистості та суспільства", яка "може бути вербалізована різними способами залежно від комунікативної ситуації" [33, Палева].

Різні та різноманітні класифікації концептів, по суті розглядаючи концепти з різних сторін та в принципі доповнюючи одна одну, оскільки одні й ті самі концепти (включаючи "гроші") можна аналізувати, використовуючи різні класифікації.

Визначаючи мовну картину світу, ми намагалися уточнити поняття як концептуальної, так і національної картини світу. Концептуальна картина світу ширша за мовну, оскільки в ній відображений як невербалізований, так і вербалізований зміст, а також система уявлень, понять та цінностей, що формують світогляд людини. Концептуальна картина світу відображається в національній картині світу, яка в свою чергу включає у себе національну мову та культуру.

Отже, мовна картина світу представляє собою систему уявлень, понять, цінностей, які формуються в межах певної мови і відображають особливості сприйняття та осмислення світу носіями цієї мови. В українській мовній картині світу гроші є важливим концептом, що відображається в лексиці, фразеології та культурних уявленнях. Вони мають свої відтінки значень та асоціації, що виникають в процесі використання мови.

Дослідження концепту "гроші" в українській мовній картині світу дає змогу краще розуміти цей концепт та його значення в українській культурі. Воно сприяє розкриттю взаємозв'язку між мовою та культурою, а також дає можливість вивчати гроші як важливу складову елементу національного світогляду та мента

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азимов Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Алексеев В.А. История и современные реалии фунта стерлингов. Спб.: Инфо-Да, 2011. 107 с.
3. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология: ценностно-смысловое пространство языка: учеб. пособие / Н.Ф. Алефиренко. – М.: Флинта: Наука, 2010. – 288 с.
4. Булыгина Е.Ю. Лексическое воплощение концепта «гроші» в современной публицистике // Отражение русской языковой картины мира в лексике и грамматике. - Новосибирск, 1999. С. 5-13.
5. Воевода Е.В. Великобритания: история и культура = Great Britain: Culture across History: учебное пособие по английскому языку для студентов II курса факультета МЭО. М.: МГИМО-Университет, 2009. 221 с.
6. Гаврилова М. В. Лингвистический анализ политического дискурса // Материалы проблемного семинара «Гражданская культура и формирование демократических институтов». СПб., 2002 // <http://politanalysis.narod.ru>
7. Даринский А.В. Экономическая подготовка школьников // Педагогика. 2000. № 3 С. 14-17.
8. История возникновения денег в России coolreferat.com/История_...
копия
9. К вопросу об истории денег Электронный ресурс. Режим доступа:<http://www.voskres.ru/economics/morozov.htm>.
10. Как появилось слово гроші? Электронный ресурс. Режим доступа:<http://denegmaster.ru/proishslova.php>.
11. Как появился рубль и особенности его развития в России prostoinvesticii.com/o-dengakh/... копия

12. Карасик В.И. Модельная личность как лингвокультурный концепт / В.И. Карасик // Филология и культура. Материалы III международной конференции. Ч. 2. – Тамбов: Изд-во ТГУ, 2001 – С. 98–101.
13. Карасик, В.И. Языковые ключи М.: Гнозис, 2009. 406 с.
14. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. М.: Наука, 1987. 261с.
15. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. М., 2002.
16. Кравченко А.В. Проблема языкового значения как проблема представления знаний Текст. / А.В. Кравченко // Когнитивные аспекты языкового значения: межвуз. сб. науч. тр. Иркутск: ИГЛУ, 1997. С. 3-16.
17. Красных В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? М.: Гнозис, 2003. 375 с.
18. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. М.: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
19. Кубрякова Е.С. Языковое сознание и языковая картина мира Текст. / Е.С.Кубрякова // Филология и культура. Материалы международной конференции. Часть 1. Тамбов, 1999. С. 6-13.
20. Кубрякова, Е.С. О современном понимании термина «концепт» в лингвистике и культурологии//Реальность, язык, сознание. Вып. 2. Тамбов:Изд-во ТГУ, 2002. С. 5-15.
21. Лакофф, Дж. Мышление в зеркале классификаторов. Пер. с англ. Р.И. Розиной // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXIII, Когнитивные аспекты языка. М., 1988. С. 12-211.
22. Ларин Б.А. Лекции по истории русского литературного языка (X – середина XVIII в.). М.: Высшая школа, 1975. С. 26-27; 327 с.
23. Лыткина О. И. Проблемы изучения концепта в современной лингвистике//Вестник Московского государственного гуманитарного университета им. М.А. Шолохова. Филологические науки. М.: Вып. 4, 2009.

Научная библиотека КиберЛенинка: <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-izucheniya-kontsepta-v-sovremennoy-lingvistike#ixzz48QDgZnB8>

24. Майоренко И.А. Концепт «гроші» в языковой картине мира (на материале русской и английской фразеологии) // Язык. Дискурс. Текст. Межд. науч. конф., посв. юбилею В.П. Малащенко. Ростов-на-Дону, 2004. Ч. I. С. 115-120.
25. Макаров В. В. Избранные лекции по психотерапии. М., 2000.
26. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику: учеб. пособие / В.А. Маслова. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 296 с.
27. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие / В.А. Маслова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Минск: ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
28. Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. А. Маслова. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
29. Матвеева Т.В. Полный словарь лингвистических терминов / Т.В. Матвеева. – Ростов н/Д: Феникс, 2010. – 562 с.
30. Милёхина Т.А. Российские предприниматели и их речь (образ, концепты, типы речевых структур). Автореф. дисс. д.ф.н. Саратов, 2006.
31. Орлов В.Б. Опыт подготовки предпринимателя // Педагогика. № 2, 2001 С. 58-65.
32. Откуда произошло слово Гроші? bolshoyvopros.ru/questions/...
05.08.13копия
33. Палева Е.В. Способы вербализации концепта гроші средствами английского и русского языков. Автореф. дис. ...канд. филол. наук, 2010. 19 с.
34. Панченко Н.Н. Средства объективизации концепта «обман» (на материале русского и английского яз.): автореф. дис. канд. филол. наук. Волгоград, 1999. 24 с.
35. Паутова Л.А. Комплексный подход к исследованию социального представления о стабильности // Социология. 2004. № 4. С. 32-65.

36. Пименова, М.В. Владимир Викторович Колесов. Ментальность и изменяющийся мир: коллективная монография: к 75-летию проф. В.В. Колесова / отв. ред. М.В. Пименова. Севастополь: Рибэст, 2009. –504 с.
37. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж, 2001.
38. Попырин В.И. Очерки истории денег в России. М.: Финансы и статистика Инфа-М, 2010. 224 с.
39. Синонимус - онлайн словарь синонимов русского языка sinonimus.ruкопия © Online словарь Синонимов, 2012-2016
40. Словарь-справочник по психологической диагностике / Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Киев, 1989.
41. Социальная психология экономического поведения. М.: Наука, 1999. С. 213-224.
42. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – М.: Языки русской культуры, 1997. – 824 с.
43. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. 3-е изд. М.: Академический проект, 2004. 982 с.
44. Томашевская К.В. Концептосфера экономики в разножанровых текстах // Евразийский международный научно-аналитический журнал «Проблемы современной экономики», 2006. № 1(17) // <http://www.m-economy.ru>.
45. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. [Электронный ресурс]/ Режим доступа: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/vasmer/>
46. Фенько А.Б. Проблема денег в зарубежных психологических исследованиях // Психологический журнал. - 2000. Т. 21 № 1. С. 50-62.
47. Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка [В 2т.] /П.Я. Черных. М.: Русский язык, 1999. 623 с.